

Bestuur

Nel van Dijk (Voorzitter)
Ed van Dalsem (Penningmeester)
Chris Smitskamp (Secretaris)
Willemien Troelstra, Martin Hoek (namens de groepen)
Karin van Wezel (voorgedragen door de OR)
Pieter Jansen, Patrick Hoetink, Jacqueline Kuhn

Directie

Teo Wams (algemeen directeur)
Vera Dalm (adjunct directeur campagnes)
Nicole Bakker (adjunct directeur achterban en facilitaire zaken)

Ondernemingsraad

Roel Mathies
Arja Hagendoorn
Maarten van Loggem
Anne Sedee
Hilde Stroot
Nettie de Vos

Colofon

Tekst: Jim Klingers
Eindredactie en productie:
Victor van den Belt
Vormgeving:
Mels Grafische vormgeving, Hoorn
Drukwerk: Uitkijkpost, Heiloo

© juni 2003, Milieudefensie, Amsterdam
Gedrukt op 100% gerecycled papier

Milieudefensie is het Nederlandse lid van
Friends of the Earth International.

VOORWOORD

Terug naar af?

In 2002 ging de wind voor het milieu en de milieubeweging uit de verkeerde hoek waaien. De brute moord op Pim Fortuyn door iemand met een milieuachtergrond was natuurlijk een keerpunt. Net als de vorming van het alles behalve milieugezinde kabinet Balkenende I. Maar de kiem ligt misschien al bij het veranderde maatschappelijke klimaat na de aanslag van 11 september 2001 en het anti-milieubeleid van president Bush.

Met de moord op Fortuyn verloor de Nederlandse milieubeweging in de ogen van sommigen zijn onschuld. De zorg voor het milieu verloor in ieder geval zijn vanzelfsprekendheid. Niet dat het Paarse milieubeleid zo geweldig was – verre van dat. Maar sinds het aantreden van het kabinet Balkenende I weten we dat het nog veel erger kan. In slechts 87 dagen werd het milieubeleid van de overheid een gevoelige slag toegebracht. Met een dramatisch slecht regeerakkoord en de benoeming van een staatssecretaris in plaats van een minister van Milieu zette het kersverse kabinet meteen al de toon. Vanaf dat moment voerde Milieudefensie vrijwel onafgebroken actie tegen het regeringsbeleid.

Dit kabinet mag géén tweede kans krijgen, besloot Milieudefensie toen het kabinet viel. Met een 'noodcampagne' wezen we kiezers op de ernstige gevolgen voor het milieu als CDA en VVD na 22 januari 2003 opnieuw een regering

zouden vormen (de LPF speelde al geen rol meer). Die partijen hadden hun regeerakkoord immers tot inzet van de verkiezingen gemaakt. Na de verkiezingen leken de kansen voor het milieu te keren. Maar nu de formatiepoging van CDA en PVDA is gestrand, moeten we vrezen dat de lijn van het kabinet Balkenende I wordt voortgezet.

Hoe groot de problemen in eigen land ook waren, het grootste milieudebacle van 2002 heeft zich buiten de landsgrenzen voltrokken. De VN-conferentie over milieu en duurzaamheid in Johannesburg had de broodnodige afspraken moeten opleveren voor een schonere, eerlijkere wereld. De resultaten vielen bar tegen.

Gek genoeg heeft Milieudefensie in dit moeilijke jaar juist opmerkelijk veel resultaten geboekt: de JohannesBrug-manifestatie werd goed bezocht, Hak maakte de overstap naar biologisch, de containerterminal bij Nijmegen gaat niet door,

FOTO: LIESBETH SLUITER

en Akzo-Nobel trok zich terug uit een schadelijk boskapproject. Er werd bovendien nog nooit zoveel actie gevoerd als dit jaar – teveel om in dit jaarverslag te laten zien. Ook de groei van het aantal leden en donateurs heeft zich doorgezet.

De anti-milieustemming lijkt bovendien over z'n hoogtepunt heen. Ironisch genoeg is de zorg om de mensheid door de oorlog in Irak weer wat meer gaan leven. Velen stellen zich de vraag 'waar gaat het met de wereld naartoe?' Wat mij betreft is dat een vraag die je niet vaak genoeg kunt stellen. De vredesdemonstraties zijn een hoopgevend signaal van deze nieuwe maatschappelijke betrokkenheid. Zo snel kan de wind dus weer draaien!

*Nel van Dijk,
Voorzitter Milieudefensie*

Inhoud

Voorwoord	
Terug naar af?	1
Verkiezingen	
'Geef dit kabinet geen tweede kans!'	3
Globalisering en milieu	
Handel kent grenzen	6
Ruimte en landschap	
MTC én rode contouren geschrapt	8
Landbouw en voedsel	
Nu de biologisch biefstuk nog	10
Verkeer en vervoer	
Tegen de stroom in	12
Energie en klimaat	
Natte voeten of klimaatbeleid?	13
Lokale afdelingen	
Kurk, kerstbomen en carnaval...	14
Jongeren Milieu Aktief (JMA)	16
The Bet Returns	
De organisatie in 2002	17
Verkort financieel jaarverslag	18
Bestuursverslag	
Een vernieuwde vereniging	22
In memoriam	
Manus van Brakel	

VERKIEZINGEN

'Geef dit kabinet geen tweede kans!'

In 2002 mengde Milieudefensie zich twee keer in de verkiezingsstrijd. Dat gebeurde in de aanloop naar de Tweede-Kamerverkiezingen op 15 mei 2002 en voor de Tweede-Kamerverkiezingen op 22 januari 2003. Twee verkiezingscampagnes die in niets op elkaar leken.

FOTOS: MICHEL WIJNBERGH

In de aanloop naar de Tweede-Kamerverkiezingen van 15 mei wilde Milieudefensie milieu en duurzame ontwikkeling terugbrengen op de politieke agenda. 'Gaat het in mei om de wereld van jou?' heette de campagne van Milieudefensie, Stichting Natuur en Milieu en Novib. De moord op Fortuyn op 6 mei haalde echter een streep door de plannen. Voor de verkiezingen op 22 januari ging dat heel anders. CDA en VVD maakten hun regeerakkoord tot inzet van de verkiezingen. Dat akkoord zag er zo slecht uit voor het milieu, dat Milieudefensie voor het eerst in haar bestaan besloot een stemadvies te geven. De leus: 'Uw stem kan ernstige schade toebrengen aan het milieu. Geef dit kabinet geen tweede kans.' De plannen en daden van het eerste kabinet Balkenende komen in dit jaarverslag in bijna elk hoofdstuk aan de orde.

Verkiezingen 2003: Neêrlands grote mannen en vrouwen maken zich zorgen. Hun dierbaar vaderland dreigt onder water te verdwijnen, omdat het kabinet te weinig doet aan klimaatverandering en schone energie. Om ze voor te bereiden, rustte Milieudefensie de standbeelden alvast uit met snorkel en reddingsboei.

FOTO: HERMAN STOVER

Verkiezingen 2003: Het roemruchte affiche langs een weg in Ede. Er was ook een CDA-variant.

Hieronder in het kort de strekking van de belangrijkste anti-milieumaatregelen uit het Strategisch Akkoord van CDA, VVD en LPF. Dat maakt duidelijk waarom Milieudefensie zo hard aan de bel trok. De foto's en de bijschriften vertellen wat we hebben gedaan.

- Er komt nóg meer asfalt bij. Autorijden wordt veel goedkoper, bus en trein flink duurder. Het openbaar vervoer staat forse bezuinigen te wachten, de kwaliteit blijft beneden alle peil.
- Fikse bezuinigen op groene stroom. Effectieve maatregelen tegen het broeikas effect komen er nauwelijks. De kerncentrale in Borssele blijft open.
- De bescherming van de open ruimte wordt van tafel geveegd; overal in Nederland mag worden gebouwd, zelfs in natuurgebieden.
- De bio-industrie krijgt ruim baan. Er komen versoepelde mestnormen. Schadelijke bestrijdingsmiddelen mogen weer. De bijdragen aan duurzame landbouw worden opgeschort.

FOTO: MICHEL WIJNBERGH

Verkiezingen 2003: Van 7 januari tot 22 januari organiseerde Milieudefensie in twintig steden een 'proefstemtour', om de aandacht te vestigen op de milieugevolgen van het regeerakkoord. Medewerkers van Milieudefensie gingen de straat op en vroegen voorbijgangers hun stem te testen. Het advies volgde binnen een minuut.

FOTO: KEES SWART

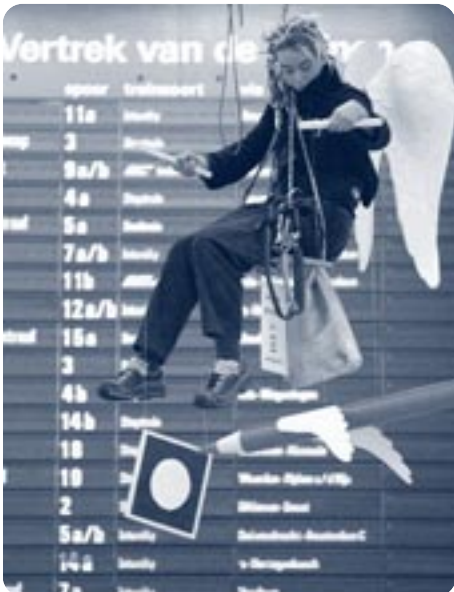
Verkiezingen 2002: Milieuminister Pronk opende op 20 april het hoogtepunt van de campagne, de goedbezochte **publieksmanifestatie** in de Beurs van Berlage. Jan Peter Balkenende (CDA), Thom de Graaf (D66), Paul Rosenmöller (GroenLinks), Jan Marijnissen (SP), Kars Veling (CU) en andere politici debatteerden met elkaar over urgente milieu- en duurzaamheidsthema's. VN-secretaris Kofi Annan sprak de bezoekers toe in een videoboodschap.

Verkiezingen 2002: Actievoerders van Milieudefensie en Stichting Natuur en Milieu bouwden op 16 april samen met inwoners van de Vinexwijk Leidschenveen in alle vroegte een **treinstation** langs de spoorlijn Zoetermeer – Den Haag CS. Met deze actie protesteerden ze tegen het jarenlang uitblijven van een station bij Leidschenveen. Dankzij een paar wakkere NS-ers stopte de trein ook echt op het station, tot grote hilariteit van de aanwezigen.

FOTO: MICHEL WIJNBERGH

FOTO: MICHIEL WIJNBERGH

Verkiezingen 2003: Op de ochtend van de verkiezingsdag (22 januari) hingen actievoerders van Milieudefensie aan het plafond van Utrecht CS als 'zwevende kiezers'. Een laatste poging om twijfelende kiezers over te halen te stemmen op een partij die het goed met het milieu voor heeft.

FOTO: MICHIEL WIJNBERGH

Verkiezingen 2003: Nóg een kabinet van CDA en VVD? Dat trekt voorgoed de stekker uit de **groene stroom**. Verkiezingsactie in Den Haag.

FOTO: MICHIEL WIJNBERGH

Verkiezingen 2003: Milieudefensie plaatste een 'bedreigde inheemse soort', de **stad- en streekbus**, in een kooi op het Neude in Utrecht: dames en heren kómt dat zien!

FOTO: MICHIEL WIJNBERGH

Verkiezingen 2003: Ruim 38.000 mensen plakten een (ouderwets) kwartje op een actiekaart en stuurden die naar Milieudefensie. Daarmee gaven ze aan dat het '**Kwartje van Kok**' niet moet worden teruggegeven aan de automobilist, zoals het kabinet wilde, maar moet worden besteed aan bus en trein. Op 20 december organiseerde Milieudefensie in Den Haag voor het eerst in haar bestaan een demonstratie mét automobilisten. Kok's kwartjes werden bij het torentje van Balkenende over het hek gegooid – de premier wilde de gulle gift niet aannemen. Overigens verklaarden PvdA en CDA nadien dat het Kwartje in ieder geval niet moet worden teruggegeven aan de pomp, maar in een mobiliteitsfonds gestopt moet worden.

GLOBALISERING EN MILIEU

Handel kent grenzen

'Beschamend', zo omschreef Milieudefensie afgelopen zomer de resultaten van de VN-top over milieu en duurzame ontwikkeling in Johannesburg. Na tien dagen onderhandelen is er nog steeds geen enkele garantie dat milieu- en sociale afspraken niet ondergeschikt worden gemaakt aan handelsverdragen.

Ook komen er voorlopig geen internationaal bindende regels voor multinationals. Daardoor kunnen bedrijven nog steeds niet aansprakelijk worden gehouden voor hun gedrag. De politieke wil voor serieuze afspraken ontbrak, met name bij de VS.

FOTO'S:
FRANK HOEBERICHTS

Handel kent grenzen

Op 31 augustus organiseerde Milieudefensie samen met vijftig (!) andere maatschappelijke organisaties de manifestatie 'Handel kent grenzen'. Een appèl aan de deelnemers van de op dat moment gehouden VN-conferentie in Johannesburg om ervoor te waken dat de groeiende mondialisering niet ten koste gaat van mens en milieu. Duizenden mensen kwamen naar de Dam in Amsterdam om hun steun te betuigen. Aan de aldaar opgebouwde Johannesbrug (35 meter lang) bevestigden zij plankjes met een persoonlijke boodschap aan de VN-top. Via een enorm videoscherm boven het podium op de Dam werden oud-minister Pronk, voor de top speciaal gezant van VN-secretaris Kofi Annan, en milieustaatssecretaris Van Geel live aan de tand gevoeld over de ontwikkelingen in Johannesburg (foto).

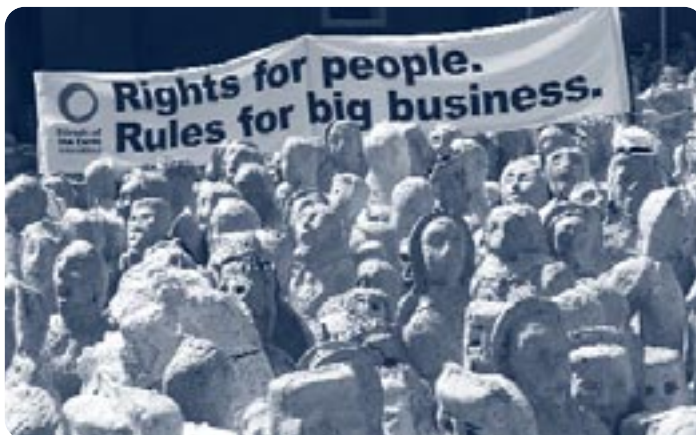
Voor het milieu heeft de top nauwelijks iets opgeleverd, voor de vrije handel des te meer. De slotverklaring biedt geen enkele garantie dat milieu- en sociale verdragen niet ondergeschikt worden gemaakt aan handelsverdragen. Sterker nog, de afspraken van Johannesburg moeten overeenstemmen met eerder gemaakte afspraken binnen de wereldhandelsorganisatie WTO. In de slotverklaring wordt maar liefst tweehonderd keer verwezen naar de WTO.

Vieze vijf: Nutreco

Volgens NIPO-onderzoek vindt 83 procent van de Nederlanders dat internationaal opererende bedrijven zich in het buitenland aan dezelfde regels moeten houden als in eigen land. Een flinke opsteker voor Milieudefensie die in 2002 naar buiten trad met een pleidooi voor bindende internationale regels voor multinationals op gebied van milieu en mensenrechten.

Om de noodzaak van wetgeving aan te tonen, neemt Milieudefensie vijf Nederlandse multinationals die het niet zo nauw nemen met maatschappelijk verantwoord ondernemen onder de loep. De eerste van deze 'vieze vijf' was het Nederlandse zalmbedrijf Nutreco. Het bedrijf, wereldwijd marktleider in gekweekte zalm, heeft ruim dertig zalmkwekerijen in Chili. De kweek veroorzaakt daar veel milieuproblemen. Antibiotica ter bestrijding van ziekten, resten van voer en uitwerpselen van de dicht op elkaar gepakte zalm, vervuilen de meren en de zee. Bij het uitkomen van

FOTO: FRIENDS OF THE EARTH INTERNATIONAL

het rapport probeerde Nutreco de aandacht van deze ernstige zaken af te leiden door Milieudefensie er (ten onrechte) van te beschuldigen willens en wetens foutieve informatie te verspreiden over de arbeidsomstandigheden in Chili. Toch past ons het boetekleed. Milieudefensie wist voor publicatie, dat de gewraakte bewering (Milieudefensie meende dat Nutreco zich niet hield aan het wettelijk minimumloon) onhoudbaar was en had de beschuldiging laten vallen. In de al gedrukte publicaties werd een rectificatie bijgevoegd. Hier is echter iets fout gegaan. Er kwamen toch brochures in omloop zonder of met een onvolledige rectificatie. Ook op de website en in een publicatie van Friends of the Earth International bleek de rectificatie te ontbreken. Milieudefensie heeft de zaken direct rechtgezet en Nutreco en de media laten weten dat zij de gang van zaken betreft.

Toch is er succes. In gesprekken die na de publicatie volgden, gaf Nutreco toe dat haar viskwekerijen impact hebben op het milieu. Nutreco liet februari 2003 weten onafhankelijk onderzoek te zullen

laten doen naar de milieuvervuiling van zijn zalindustrie in Chili.

Vieze vijf: Akzo Nobel

Al veel eerder diende resultaat zich aan bij nummer twee: Akzo Nobel. Het chemieconcern had een zogeheten Memorandum of Understanding met een Singaporees bedrijf dat op Kalimantan (Indonesië) een pulpfabriek wil bouwen. Akzo zou hierbij een chemische fabriek bouwen voor bleekchemicaliën. Om de pulpfabriek van hout te voorzien zou bijna vijftigduizend hectare tropisch regenwoud moeten worden gekapt (acht keer de Veluwe) om houtplantages aan te leggen. Op 2 december voerde Milieudefensie actie bij het hoofdkantoor van Akzo in Arnhem. Tegelijkertijd verscheen het rapport 'Papier van woudreuzen – Akzo Nobel's plannen in Indonesië'. Dat had effect: slechts enkele weken na de actie trok Akzo Nobel zich uit het project terug en deelde mee de visie en zorgen van Milieudefensie te delen!

De overige cases in de *vieze vijf*-reeks volgen in 2003.

Milieudefensie was ook in Johannesburg zelf present, o.a. als mede-organisator van de bonte manifestatie 'Hear our voice'.

Hoogtepunt: Vijfduizend poppen van papiermaché, gemaakt door kunstenaars uit Soweto, binden de strijd aan met een 'corporate giant'.

FOTO: MICHIËL WUNBERGH

Het hoofdkantoor van offshore- en baggerbedrijf IHC Caland in Schiedam kreeg in april een flinke lading bagger tegen de gevel. Het bedrijf doet, ondanks wereldwijde protesten, zaken in Birma dat geleid wordt door een militaire dictatuur. De projecten waar IHC aan deelneemt zijn bovendien schadelijk voor het milieu. Milieudefensie vindt dat er bindende regels moeten komen om dit soort praktijken tegen te gaan.

RUIMTE EN LANDSCHAP

MTC én contouren geschrap

Een groot succes én een enorme tegenvaller tekenden het jaar. Tot grote vreugde van Milieudefensie verdwenen in het najaar de plannen voor het megalomane Multimodale Transport Centrum (MTC) bij Nijmegen in de prullenbak. Helaas schrapte het (demissionaire) kabinet Balkenende I later dat jaar de plannen van minister Pronk die de intentie hadden het open landschap beter te beschermen. Straks mag bijna overal gebouwd worden.

FOTO: BBF/BEN BALSTER

Voor de feestelijke protestplukdag in de Betuwse Bongerd op 5 oktober meldden zich méér mensen aan dan er appels en peren aan de bomen hingen. Zevenhonderd plukkers was echt de limiet.

Eind 2001 kocht Milieudefensie een appel- en perenboomgaard in de Betuwe bij het dorp Slijk-Ewijk, precies op de plek waar een enorm haven-, industrie-, en overslagcomplex (MTC) was gepland. De schilderachtige boomgaard in een van de mooiste delen van de Betuwe, een prachtig symbool van de bedreigde ruimte, werd 'Betuwse Bongerd' gedoopt. Net als destijds bij het Bulderbos (pag. 12) werd de grond doorverkocht aan maar liefst vijfduizend mede-eigenaren. De eigenaren, lokale bewonersgroepen en de Milieudefensiegroep uit Nijmegen lieten geen kans voorbij gaan om te ageren tegen het 500 hectare grote complex.

De inspanningen werden beloond. Al in april liet de Nijmeegse gemeenteraad weten geen medewerking meer te zullen verlenen aan het project. In augustus volgde de genadeklap: de Raad van State verwees de plannen, in een door Milieudefensie en de Gelderse Milieufederatie aangespannen procedure, zonder pardon naar de prullenbak. Voor de Milieu Effect-rapportage van het project had de Raad geen goed woord over en ook de economische onderbouwing werd uitermate zwak bevonden. Na deze vernietigende uitspraak zat er voor de voorstanders van het MTC (w.o. de Provincie Gelderland) weinig anders op dan de handdoek in de ring te gooien. Dat deden zij na enig gesputter eind 2002. Het is behoorlijk zeldzaam, dat een project van deze omvang zo radicaal van tafel wordt geveegd. Een enorme opsteker voor iedereen die zich inzet voor het behoud van de open ruimte. In het bijzonder voor Milieudefensie Nijmegen, de lokale afdeling die de motor was achter de acties.

Open ruimte vogelvrij

De Tweede-Kamerverkiezingen van mei 2002 en de komst van de regering Balkenende betekenden een radicale breuk met het ruimtelijke ordeningsbeleid tot dan toe. Ook onder Paars waren er boterzachte afspraken op komst om de stedelijke groei in toom te houden. Maar de 'rode contouren' van Pronk, de toenmalig minister van VROM, hadden in elk geval de intentie ons waardevolle landschap te behouden.

In november zette de regering Balkenende in de zogenaamde Stellingnamebrief haar ruimtelijke ordeningsbeleid beleid uiteen. Dat document is een vrijbrief voor het volbouwen van de open ruimte. De bescherming van natuur en landschap door het vastleggen van duidelijke planologische grenzen, de contouren, zijn van tafel. Er komt geen openruimteheffing, en de bescherming van Nationale Landschappen is nog niet geregeld. Demissionair minister Kamp verkondigde dat gemeenten voortaan zelf mogen bepalen waar ze bouwen. Wat hem betreft zelfs in gebieden waar dat voorheen niet mocht.

Alsof dit niet erg genoeg was, halveerde het kabinet bovendien het budget voor de aankoop van nieuwe natuur en worden gasboringen in de Waddenzee en de Biesbosch opnieuw bespreekbaar. En als klap op de vuurpijl kreeg de verdere asfaltering van Nederland ruim baan.

Inmiddels (april 2003) weten we, dat de kans groot is dat CDA en VVD verder gaan regeren. Dat is slecht nieuws, want dan wordt het desastreuze ruimtelijke ordeningsbeleid van Balkenende I vrijwel zeker doorgezet.

FOTO: LTO

Worden boeren de nieuwe bondgenoten van Milieudefensie? Als het gaat om mestbeleid of bestrijdingsmiddelen staan boeren en milieuactivisten vaak lijnrecht tegenover elkaar. Maar beiden hebben belang bij het behoud van het boerenlandschap. Milieudefensie, LTO Nederland, Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt (NAJK) en Stichting Natuur en Milieu organiseerden op 30 november een ontmoetingsdag voor boeren en burgers onder het motto 'Mag ik deze dans van u?' Doel is om meer samen te werken voor behoud van de open ruimte.

FOTO: SANDRA DE LA COMBE

Met het oog op de behandeling van de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening ontving Theo Meijer (CDA), vice-voorzitter van de Kamercommissie Ruimtelijke Ordening, op 19 maart uit handen van de wereldberoemde 17de eeuwse landschapsschilder Jacob Isaacszoon Ruysdael een eisenpakket.

Nu de biologische biefstuk nog

Milieudefensie wil dat vooraanstaande voedingsproducenten (de zogenaamde A-merken) en supermarktketens meer biologische producten opnemen in hun assortiment. In 2001 en de eerste maanden van 2002 trok Milieudefensie een paar grote namen, waaronder Hak, over de streep. Later in het jaar waren de supermarkten en hun vleesaanbod aan de beurt. De vleesproductie is de meeste milieubelastende landbouwsector. Supermarkten kunnen bijdragen aan schonere en diervriendelijkere landbouw door meer biologisch vlees aan te bieden en er reclame voor te maken.

FOTO: MICHEL WIJNBERGH

Met een mega-order voor maar liefst 54.723 potjes biologische appelmoes, trokken Milieudefensie en twaalfduizend enthousiaste deelnemers Hak in april over de streep. Binnen twee jaar brengt Hak meerdere biologisch producten op de markt. De bestellers kregen hun appelmoes eind januari 2003 thuis bezorgd. Net als Hak hebben ook andere A-merken zoals Bonduelle, Oerlemans en Koeleman zich op het biologische pad begeven. Ecomel en Groene Koe gaan biologische toetjes maken.

Meer biologisch vlees

Na deze successen richtte Milieudefensie haar pijlen op het geringe aanbod van biologisch vlees in de supermarkt. Op 19 oktober voerden we actie bij filialen van Super de Boer, Spar en C1000 in respectievelijk Amsterdam, Utrecht en Amersfoort. Deze supermarkten profileren zich

als kwaliteitssupermarkten, maar doen weinig moeite om écht kwaliteitsvlees te verkopen. Als het om biologisch vlees gaat, lijden ze aan koudwatervrees. Albert Heijn is minder bang en laat zien dat er wel degelijk een markt is voor kwaliteitsvlees uit de biologische landbouw. Daarom beklommen actievoerders van Milieudefensie in november het hoofdkantoor van C1000 met de boodschap 'Biologisch, het zal C1000 worst wezen' (zie foto). Met name deze keten doet te weinig om biologisch vlees te verkopen terwijl zij, als 'grootste slager van Nederland' juist een extra verantwoordelijkheid heeft. In 2003 worden de gesprekken en, indien nodig, de acties voortgezet.

Zoals ieder jaar werd ook de EKO-Award uitgereikt. De winnaar was Volumemarkt Dunnink in De Wijk met 302 biologische producten. Een record. Desondanks

FOTO: FRIENDS OF THE EARTH

waren de resultaten dit jaar veront- rustend: voor het eerst is het gemiddelde aantal biologische producten in super- markten gedaald. De koplopers lopen ver vooruit, het peloton blijft achter, zo blijkt uit de cijfers.

Onbegrijpelijke maatregelen

Maar de grootste achterblijvers vonden we dit jaar in de politiek. CDA, VVD en LPF gaven in hun regeerakkoord aan dat de intensieve veehouderij (bio-industrie) 'geherstructureerd' moet worden. Dat klonk goed, maar het kabinet volgde in de praktijk een andere lijn: de bio- industrie werd juist sterk gestimuleerd. De opkoopregeling voor varkens en kip- pen, met het doel de buitensporig grote veestapel terug te brengen, werd niet verlengd. Het besluit om legbatterijen voor kippen af te schaffen werd terug- gedraaid. Varkensfabrieken, enorme industriehallen waar dieren opeengepakt zitten, krijgen miljoenen subsidie.

Ook weigert Nederland te voldoen aan de Europese regels die watervervuiling door mest moeten voorkomen. In de

tuin- en akkerbouw werden schadelijke bestrijdingsmiddelen die in het verleden verboden waren, weer toegestaan. Gezien de enorme milieuschade die de landbouw veroorzaakt een onbegrijpelijk pakket maatregelen. Milieudefensie heeft van zich laten horen met lobby en acties in Den Haag. Eén lichtpuntje is er wel: de omschakelsubsidies voor boeren die biologisch willen gaan werken, blijft

FOTO: MILIEUDEFENSIE

in ieder geval in 2003 nog gehandhaafd. Milieudefensie zal zich blijven inzetten voor het behoud van deze subsidies.

Winkelwagenparade

Sinds 2002 coördineert Milieudefensie de Europese landbouwcampagne van Friends of the Earth Europe. Want in de praktijk wordt steeds meer landbouw- beleid 'gemaakt' in Brussel. In juli voer- den we met Friends of the Earth actie in Brussel toen Eurocommissaris Fischler zijn hervormingsplannen presenteerde. Op 9 oktober volgde een winkelwagen- parade (zie foto). Honderden actievoer- ders duwden winkelwagens vol gentech- vrij voedsel door de straten van Brussel. De stoet riep EU-ministers op om Europees voedsel te beschermen tegen genetische manipulatie. Europa staat zwaar onder druk van de industrie en de Verenigde Staten, die meer genetisch gemanipuleerde producten willen afzet- ten op de Europese markt. Vooralsnog is de EU niet onder die druk bezwaken.

Op 7 november boden Milieudefensie, Stichting Natuur en Milieu en Stichting Reinwater de leden van de Tweede Kamercommissie Landbouw een telraam aan. Daarmee moesten ze hun rekenwerk nog maar eens overdoen. Het kabinet paste een simpele rekentruc toe om het Nederlandse mest- probleem weg te cijferen en zo onder verdere inkrimping van de veestapel uit te komen.

VERKEER

Tegen de stroom in

De plannen van het nieuwe kabinet walmden de geur van vers asfalt: forse investeringen in het wegennet, forse bezuinigingen op het openbaar vervoer; géén systeem om rijden in de spits duurder te maken, en het Kwartje van Kok terug naar de automobilist (zie ook pagina 5). Milieudefensie ging tegen de stroom in.

Samen met bewoners brak Milieudefensie een lans voor het verlagen van de maximumsnelheid op stadssnelwegen naar 80 kilometer per uur. Dat is niet alleen beter voor het milieu en de veiligheid, maar ook voor de gezondheid van omwonenden. De luchtkwaliteit rond snelwegen laat namelijk flink te wensen over: inmiddels is aangetoond dat er jaarlijks 3.000 mensen vroegtijdig aan de gevolgen overlijden. Er werd een posteractie gehouden langs de A16 bij Voorburg, waar Milieudefensie ook een groot spandoek ophing. Daarnaast waren er eind 2002 en begin 2003 debatten in steden die met overlast van stadssnelwegen te kampen hebben (onder andere Maastricht, Arnhem, Dordrecht, Haarlem en Vlaardingen). De campagne krijgt in 2003 een vervolg. In december werd het Platform Rustig Rijden opgericht, een samenwerkingsverband van Milieudefensie, 3VO en de Dierenbescherming dat pleit voor verlaging van de maximumsnelheden. In Den Haag werd politici gevraagd een manifest te tekenen. VD kamerlid Gert Jan Oplaat ontving tegelijkertijd de Gouden Pook, als 'beloning' voor zijn pleidooi de maximumsnelheden juist flink op te rekken.

FOTO: MICHEL WIJNBORG

FOTO: MICHEL WIJNBORG

Terwijl de gewone bus en trein verpieteren, investeert het kabinet in een energie- en miljardenverslindende magneetzweeftrein tussen Schiphol en Groningen. Tijdens de kabinetsformatie – op 24 juni – uitte Milieudefensie haar ongenoegen op de Groningse Martinitorren.

Autovrije Dag

Milieudefensie en Loaz organiseerden in 2002 ook weer een autovrije dag, waaraan deze keer 62 gemeenten deelnamen. In de aanloop naar 22 september werd voor het eerst actie gevoerd om een aantal weigerachtige gemeenten over de streep te trekken. Milieudefensie reikte ANWB-borden uit met namen als *Uitlaatgassen* en *Heilige Koevorden*.

Schiphol

Het jaar begon met de onteigening van het Bulderbos op 2 januari, waarover we al in het jaarverslag van 2001 berichtten. Daarmee is de kous niet af. Milieudefensie volgde de ontwikkelingen rond de (slechte) Wet Luchtvaart op de voet en zal zich de komende jaren o.m. inzetten voor meer geluidsmeters rond Schiphol.

KLIMAAT EN ENERGIE

Natte voeten of klimaatbeleid?

In 2002 werd Europa (opnieuw) door overstromingen geteisterd. Nederland bereidt zich voor op aanhoudende wateroverlast door de dijken te verhogen. Maar het aanpakken van de oorzaken raakt steeds verder in het slop.

FOTO: HOLLANDESE HOOGTE

FOTO: MICHEL WUNBERGH

Om de regering te confronteren met het uitblijven van een krachtig klimaatbeleid bood Milieudefensie alle Tweede-Kamerleden op 11 september een stel laarzen aan. Immers, als dat er niet komt, krijgen we natte voeten.

De gevolgen van klimaatverandering zijn in 2002 gelukkig grotendeels aan Nederland voorbij gegaan. Dat was wel anders bij onze buurlanden. Overstromingen zetten in de zomer grote delen van Europa onder water. Alleen al in Duitsland bedroeg de schade twee miljard euro. De overstromingen werden veroorzaakt door extreme regenval, volgens deskundigen het directe gevolg van de opwarming van de aarde door menselijke activiteiten.

Nederland bereidt zich wel voor op klimaatextremen, door dijken te verhogen en 'ruimte' te zoeken voor het extra rivierwater. Maar de oorzaken aanpakken gebeurt veel te weinig. Ondanks de Kyoto-afspraken, loopt Nederland flink achter met het terugbrengen van de CO₂-uitstoot. Het kabinet Balkenende schroefde vrijwel alle investeringen in groene stroombronnen terug, beperkte de energiepremie voor huishoudelijke apparaten en zuinige auto's en schafte de fiscale voordelen van groene stroom af – daar zou aanvankelijk zelfs een milieuheffing op komen! En dat terwijl het aantal groene-stroomgebruikers in

Nederland in 2002 bijna verdubbelde tot 1,4 miljoen huishoudens.

Schakel naar schoon

Milieudefensie begon het pilotproject 'Schakel naar Schoon' om gemeenten op schone stroom te laten overschakelen. Gemeenten zijn immers grootverbruikers, onder meer vanwege straatverlichting en verlichting van sportvelden. Nu de energiemarkt voor grootverbruikers is vrijgegeven gaan gemeenten hun energiecontracten herzien. Uit de pilot blijkt dat ze daarbij vaak vergeten naar milieuaspecten te kijken. Wat zachte dwang kunnen ze dus goed gebruiken. In 2003 gaat Milieudefensie meer gemeenten benaderen.

Milieudefensie organiseerde bovendien een conferentie voor beleidsmakers, wetenschappers en maatschappelijke organisaties. Belangrijkste conclusie: om druk op de ketel te zetten voor klimaatmaatregelen, moeten we bondgenoten zoeken buiten de milieubeweging. Veel sectoren, zoals verzekeringsmaatschappijen, krijgen te maken met de gevolgen van klimaatverandering.

LOKALE AFDELINGEN

Kurk, kerstbomen en carnaval...

Met circa honderd lokale afdelingen in het land is Milieudefensie op lokaal niveau sterk vertegenwoordigd.

De afdelingen ondersteunen op tal van manieren de landelijke campagnes maar hebben daarnaast ook eigen activiteiten. Een greep uit de activiteiten in 2002.

FOTO: MILIEUDEFENSIE ARNHEM

Zinloos geveld

Actievoeren en feesten gaat soms prima samen. Milieudefensie Arnhem won de eerste prijs van... Een carnavalsoptocht! Tussen de praalwagens wist de groep, voor de gelegenheid omgedoopt tot de Groenkwakers, op te vallen met een enigszins morbide tafereel: een rouwstoet ter nagedachtenis van de vele bomen die in en om Arnhem 'zinloos geveld' worden. De stoet werd vooraf gegaan door een pastoor die de omstanders zegende met een wijwaterkwast. Daarachter torsten de dragers een gekapte boom naar zijn laatste rustplaats. Op een bord de droeve mededeling: 'Arnhem Ontgroent. 1.700 bomen in 2001'. De optocht werd door meer dan tienduizend toeschouwers bekeken en oogstte veel positieve reacties.

Een opmerkelijke deelnemer aan de jaarlijkse carnavalsoptocht, deze 'praalwagen' van Milieudefensie Arnhem.

Waardevolle landschappen

Tal van lokale afdelingen volgen nauwlettend projecten die natuur en landschap aantasten, al dan niet in samenwerking met de campagne Ruimte en Landschap. Een paar voorbeelden: Milieudefensie Alkmaar verzet zich tegen de plannen voor verbreding van de N9 Alkmaar - Den Helder en tegen bebouwing van de Westrand, één van de tien meest waardevolle cultuurlandschappen van ons land (ook wel het 'Kleine Groene Hart' genoemd).

Milieudefensie Aa en Hunze vocht de voorgenomen grootschalige diepgrondwaterwinning in het Hunzedal aan bij de Raad van State. De Drentse bodem zal hierdoor nog meer last krijgen van verdroging. Helaas werd het bezwaar op formele gronden afgewezen. Milieudefensie Son en Breugel voert actie tegen de komst van een golfbaan in een natuurgebied en de bouw van 'bosvilla's' in de Sonse Bergen.

Geen villa's bij vogels

Ook Milieudefensie Leeuwarden vocht de bouw van villa's aan en behaalde een mooi voorlopig resultaat bij de Raad van State. De Raad zag geen dwingende reden van algemeen belang om de vierhonderd villa's uitgerekend te plannen naast het natuurgebied de Grootte Wieken, een vogelgebied bij uitstek. Er mag nu in elk geval niet worden gebouwd zolang het bestemmingsplan niet onherroepelijk is geworden. Milieudefensie Leeuwarden hoopt dat de Raad van State ook voet bij stuk houdt in de op handen zijnde bodemprocedure.

EKO-kerstbomen leasen

We blijven nog even in feest sfeer: Milieudefensie Reeuwijk promootte het leasen van biologisch geteelde kerstbomen. Na een paar weken plezier van een levende boom, levert u de boom weer in om 'm desgewenst het jaar daarop weer te huren. Bij het terugbrengen ontvangt u het betaalde statiegeld retour. Begin januari werden de circa dertig bomen al voor de zesde keer ingeleverd. Dat proces gaat door totdat de bomen te groot worden.

Creatief met kurkinzameling

Kurk leent zich uitstekend voor hergebruik. Het is ook een relatief schaars natuurproduct, dus inzamelen en opnieuw gebruiken is niet alleen uit milieuoogpunt, maar ook uit kostenoverwegingen zinvol. Ingezamelde kurk wordt doorgaans (in kurkland Portugal) vermengd met de nieuwe kurkoogst. Transport van het materiaal is kostbaar. Daarom is inzameling alleen rendabel als het op grote schaal gebeurt. Onder andere Milieugroep Lelystad en Milieudefensie Capelle a/d IJssel kwamen samen met Kurkrecycling Nederland in actie, wat tot een ware inzamelwoede leidde onder de plaatselijke wijndrinkers. En bij de eigenaar van een Capelse schoenenmodezaak. Want kurk is een prima grondstof voor de vervaardiging van voetbedden in schoenen!

Bakker Bart biologisch

Milieudefensie Nijmegen kreeg in april het bakkersconcern Bakker Bart zover dat het biologisch brood in zijn assortiment gaat opnemen. In november 2001 deed Milieudefensie Nijmegen een klantenonderzoek voor een Nijmeegs filiaal van Bakker Bart. Meer dan de helft van de klanten gaf aan waarschijnlijk biologische brood te zullen kopen. Dat gaf de doorslag. Het experiment begint in vijf tot tien vestigingen (Bakker Bart heeft bijna honderd vestigingen verspreid over heel Nederland).

JONGEREN MILIEU AKTIEF (JMA)

The Bet Returns

Jongeren Milieu Aktief (JMA) is de jongerenorganisatie van Milieudefensie. JMA ondersteunt de activiteiten van Milieudefensie en organiseert tal van eigen activiteiten, afgestemd op scholieren en jongeren tussen 12 en 28 jaar. Terwijl Milieudefensie zich richt op beïnvloeding van politiek, bedrijfsleven en het maatschappelijk debat, richt JMA zich vooral op de mensen (jongeren) zelf: wat kunnen zij zelf doen om het milieu te verbeteren?

The Bet Returns

In 2001 wonnen de jongeren de weddenschap met minister Pronk over het terugdringen van hun CO₂-uitstoot (de jongeren wedden, dat zij met eenvoudige maatregelen acht procent kooldioxide konden besparen). In 2002 keerde The Bet terug, nu als lokaal initiatief in de provincies Zeeland, Zuid-Holland en Brabant. Ambassadeurs zijn de bands Racoon en Di-Rect, en de VJ's Seth en Kris van MTV. Vanaf oktober werden lessen gegeven op middelbare scholen over het broeikaseffect en The Bet. In november startten de eerste leerlingen op diverse scholen met de weddenschap. De resultaten worden in de loop van 2003 bekend.

Jongerenfietstocht

Samen met Dwars, de jongerenorganisatie van GroenLinks, organiseerde JMA een fietstocht met een aaneenschakeling van workshops en acties. Het doel van de fietstocht was om jongeren te infor-

meren over de conferentie voor duurzame ontwikkeling in Johannesburg (zie ook pagina 6), ze bewust te maken van milieuproblemen en ze motiveren om in hun eigen leven zo milieuvriendelijk mogelijk te leven.

De tocht vond in Nederland plaats van 1 t/m 3 augustus. Daarna kwamen de deelnemers samen met die van fietstochten uit België, Duitsland en Portugal. En volgde een programma in Duitse steden. Op het eindfestival in Göttingen waren driehonderd jongeren uit België, Duitsland, Polen, Tsjechië, Portugal, Zweden, Engeland en natuurlijk Nederland aanwezig. Tijdens het eindfestival werd een aantal standpunten geformuleerd om in Johannesburg rekening mee te houden. Die werden persoonlijk aan de Duitse minister Trittin overhandigd.

EcoNaction

EcoNaction is het netwerk van JMA voor jongeren tussen 12 en 18 jaar. EcoNaction ondersteunt jongeren bij hun eigen milieuactiviteiten en levert groepen en individuen actiematerialen zoals stickers en posters, en adviseert bijvoorbeeld over de organisatie van een milieudag. Maar EcoNaction verzorgt net zo makkelijk een workshop over biologische voeding. Er zijn vier EcoNaction-dagen georganiseerd. Vooral de excursies naar een Greenpeace schip en een biologische boerderij waren een groot succes: meer deelnemers dan ooit.

FOTO: JMA

De organisatie in 2002

Leden en donateurs

Eind 2002 telde Milieudefensie 30.243 leden en 38.542 donateurs. Bij elkaar dus 68.785 personen. Ondanks de controversiële onderwerpen die Milieudefensie dit jaar aansneed, lag het aantal opzeggers lager dan vorig jaar. De groei zet door.

Servicelijn en website

In 2002 heeft de Servicelijn ruim veertienduizend telefoontjes afgehandeld, iets minder dan vorig jaar. Daar staat een toename van het e-mailverkeer tegenover. De verkiezingsacties van Milieudefensie leverden de meeste vragen op, maar ook de brievenbussticker is nog altijd populair. Het aantal bezoekers van de website groeit nog steeds. Inmiddels zijn dat er gemiddeld 659 per dag.

Personeelszaken

In 2002 waren er in totaal 181 mensen in dienst van milieudefensie, waarvan 133 betaald, 19 vrijwillig, 8 wiv, 9 uitzendkrachten en 12 stagiaires. Gemiddeld telt Milieudefensie 100 betaalde medewerkers. Het gaat in alle gevallen om parttime functies.

Milieudefensie Magazine

Het blad van Milieudefensie onderging in 2002 een ingrijpende verandering. Een kleuriger lay out en frisser papier gaven het blad een wervender aanzicht. Milieudefensie Magazine, zoals

het blad sindsdien heet, bleef een toonaangevende rol ambiëren in het Nederlandse milieudebat. Daarnaast werd de lijn van kritische luis in de pels van de milieubeweging en Milieudefensie dit jaar versterkt doorgezet. Het Magazine voelt zich, hoewel onafhankelijk, verbonden met de vereniging en wil dat ook sterker dan voorheen uitdragen. In de keuze van artikelen was dat regelmatig terug te zien: een special over de Johannesburg-conferentie, veel aandacht voor het MTC (het transportcentrum bij Nijmegen waar Milieudefensie succesvol actie tegen voerde) en een discussieserie over de toekomst van de milieubeweging en Milieudefensie onder een kabinet dat weinig met het milieu ophad.

Tweede Kamer

In mei 2002 maakten twee medewerkers van Milieudefensie de overstap naar de Tweede Kamer. Wijnand Duyvendak, tot begin 2002 directeur campagnes, zit nu namens GroenLinks in de kamer. Arda Gerrens, die hoofd Personeelszaken was, kon dankzij het goede resultaat van de SP de fractie van die partij gaan versterken.

Friends of the Earth

Milieudefensie is de Nederlandse tak van Friends of the Earth International. Dit internationale netwerk wordt steeds belangrijker. Milieuvervuiling stoort zich

nu eenmaal niet aan landsgrenzen. Bovendien krijgen internationale wetten en verdragen steeds meer invloed op ons milieubeleid. Friends of the Earth is actief in 79 landen, verspreid over alle werelddelen. Het hoofdkantoor is gevestigd in Amsterdam. In 2002 werkte het netwerk intensief samen rond het Europese Landbouwbeleid en de gevolgen van de globalisering.

Accountantsverklaring 2002

Wij hebben het in dit jaarverslag opgenomen verkort financieel verslag van Vereniging Milieudefensie te Amsterdam over 2002 gecontroleerd. Dit financieel verslag is ontleend aan de door ons gecontroleerde jaarrekening 2002 van Vereniging Milieudefensie. Bij de jaarrekening hebben wij op 14 april 2003 een goedkeurende accountantsverklaring verstrekt.

Dit financieel verslag is opgesteld onder verantwoordelijkheid van het bestuur van Vereniging Milieudefensie. Het is onze verantwoordelijkheid een accountantsverklaring inzake het financieel verslag te verstrekken.

Wij zijn van oordeel dat dit financieel verslag op alle van materieel belang zijnde aspecten in overeenstemming is met de jaarrekening waaraan deze is ontleend.

Voor een beter inzicht in de financiële positie en de resultaten van Vereniging Milieudefensie en de reikwijdte van onze controle dient het financieel verslag te worden gelezen in samenhang met de volledige jaarrekening, waaraan deze is ontleend, alsmede met de door ons daarbij verstrekte accountantsverklaring.

Amsterdam, 14 april 2003

M. Karman

Dubois & Co Registeraccountants

Verkort financieel jaarverslag

Op deze plaats vindt u de belangrijkste financiële gegevens, ontleend aan het Financieel jaarverslag 2002. De integrale tekst van het Financieel jaarverslag kunt u gratis opvragen bij de Servicelijn van Milieudefensie, telefoon 020 6262 620.

Balans per 31 december 2002	31-12-2002	31-12-2001
ACTIVA		
Materiële vaste activa benodigd voor de bedrijfsvoering in het kader van de doelstelling	179.838 56.722	160.807 56.722
Beleggingen	12.133	12.830
Voorraden	1.000	1.815
Kortlopende Vorderingen <i>Debiteuren (inclusief Subsidies)</i> <i>Overige vorderingen</i>	633.820 <u>285.852</u> 919.672	335.988 <u>304.206</u> 640.194
Liquide middelen	875.143	1.755.628
Totaal activa	2.044.508	2.627.996
PASSIVA		
Vrij besteedbaar Vermogen <i>Algemene reserve</i> <i>Bestemmingsreserves door het bestuur bepaald</i>	236.821 <u>352.541</u> 589.362	-124.742 <u>481.003</u> 356.261
Vastgelegd Vermogen <i>Bestemmingsfonds NPL</i> <i>Fonds activa bedrijfsvoering</i> <i>Fonds activa doelstelling</i>	0 179.838 <u>56.723</u> 236.561	289.890 160.807 <u>56.723</u> 507.420
Voorzieningen	58.750	214.164
Kortlopende Schulden <i>Crediteuren</i> <i>Overige kortlopende schulden</i> <i>Belastingen en sociale premies</i>	485.128 638.959 <u>35.748</u> 1.159.835	349.465 1.155.956 <u>44.730</u> 1.550.151
Totaal passiva	2.044.508	2.627.996

Fondsenwerving	werkelijk 2002	begroot 2002	werkelijk 2001
Baten uit eigen fondsenwerving			
<i>contributies</i>	585.715	930.250	621.327
<i>donaties, giften en schenkingen</i>	1.491.753	1.332.832	946.961
<i>nalatenschappen</i>	8.007	0	17.400
	<u>2.085.475</u>	<u>2.263.082</u>	<u>1.585.688</u>
Kosten eigen leden- en fondsenwerving			
<i>wervingskosten</i>	391.179	397.532	324.225
<i>uitvoeringskosten</i>	73.662	76.986	71.760
	<u>464.841</u>	<u>474.518</u>	<u>395.985</u>
(in % van baten uit eigen fondswerving)	22,3 %	21,0 %	25,0 %
Netto baten is totaal eigen fondsenwerving	1.620.634	1.788.564	1.189.703
Aandeel in acties van derden	1.361.341	907.560	2.994.949
Beschikbaar uit fondsenwerving	<u>2.981.975</u>	<u>2.696.124</u>	<u>4.184.652</u>
Subsidies overheden en anderen	2.878.200	3.211.713	1.411.996
Resultaat beleggingen	-697	0	-163
Overige baten en lasten	11.372	-12.851	96.007
Totaal beschikbaar voor doelstelling	5.870.850	5.894.986	5.692.492

Uitvoeringskosten eigen organisatie	werkelijk 2002	begroot 2002	werkelijk 2001
Salariskosten vereniging			
<i>salariskosten</i>	2.056.886	2.163.622	1.987.680
<i>sociale - en pensioenlasten</i>	456.001	473.941	569.592
<i>overige personeelskosten</i>	205.660	231.488	102.265
	<u>2.718.547</u>	<u>2.869.051</u>	<u>2.659.537</u>
81,7 %			
Huisvestings- en kantoorkosten			
<i>huisvestingskosten</i>	217.966	205.874	182.331
<i>kantoorkosten</i>	220.602	241.444	216.621
	<u>438.568</u>	<u>447.318</u>	<u>398.952</u>
13,2 %			
Bestuur- en verenigingskosten			
<i>bestuurskosten</i>	3.480	10.437	4.150
<i>verenigingskosten</i>	168.007	136.595	162.065
	<u>171.487</u>	<u>147.032</u>	<u>166.215</u>
5,2 %			
Totaal uitvoeringskosten	3.328.602	3.463.401	3.224.704

De uitvoeringskosten worden verdeeld op basis van het aantal betaalde FTE's voor de diverse doelstellingen. Een FTE is het begrip voor een volledige werkweek van 38 uur.

Doelstelling	A	B	C	D	eigen werving	totaal
salariskosten vereniging	396.613	475.807	1.696.240	89.725	60.161	2.718.547
huisvestings- en kantoorkosten	63.983	76.759	273.645	14.475	9.706	438.568
bestuur- en verenigingskosten	25.019	30.014	106.999	5.660	3.795	171.487
Totaal uitvoeringskosten	485.615	582.581	2.076.884	109.860	73.662	3.328.602
aantal fte's per doelstelling:	6,37	7,65	27,25	1,44	0,97	43,68

A = voorlichting en kennisvergaring, B = achterban ondersteuning, C = campagnes en projecten binnenland, D = projecten buitenland

Bestedingen aan doelstellingen	werkelijk 2002	begroot 2002	werkelijk 2001
Voorlichting en kennisvergaring			
servicelijn en ledenadministratie	345.824	368.974	230.552
maandblad en donateurskrant	184.380	158.453	168.988
uitvoeringskosten	<u>485.615</u>	<u>438.824</u>	<u>530.829</u>
	1.015.819	966.251	930.369
Achterban ondersteuning			
<i>lokale activiteiten</i>	151.743	107.671	98.810
<i>info verzameling en verstrekking</i>	11.289	28.194	11.266
uitvoeringskosten	<u>582.581</u>	<u>732.334</u>	<u>582.974</u>
	745.613	868.199	693.050
Campagnes en projecten binnenland			
<i>nog te verdelen activiteitengeld</i>	0	358.262	0
<i>campagne actueel</i>	0	0	186.406
<i>campagne energie & klimaat</i>	17.691	97.111	0
<i>campagne verkeer & vervoer</i>	124.412	138.844	71.175
<i>campagne ruimte & landschap</i>	700.761	728.278	318.508
<i>campagne landbouw & voedsel</i>	429.520	484.036	1.685.228
<i>campagne globalisering & milieu</i>	391.642	211.882	145.579
overige projecten	59.563	47.863	72.252
uitvoeringskosten	<u>2.076.884</u>	<u>2.215.257</u>	<u>2.039.141</u>
	3.800.473	4.281.533	4.518.289
Projecten buitenland			
<i>diverse projecten</i>	236.841	0	0
uitvoeringskosten	109.860	0	0
	346.701	0	0
Totaal besteed aan doelstelling	5.908.606	6.115.983	6.141.708
Tekort	-37.756	-220.996	-449.216
Totaal	5.870.850	5.894.987	5.692.492
 Resultaatbestemming			
	werkelijk 2002	begroot 2002	werkelijk 2001
Mutatie algemene reserve	361.563	-56.722	-513.346
Bestemmingsfonds NPL	-289.890	0	289.890
Fonds activa bedrijfsvoering	19.031	0	-31.387
Fonds activa doelstelling	0	0	56.723
Bestemmingsreserves bestuur	-128.460	-164.274	-251.096
Totaal	-37.756	-220.996	-449.216

Gemiddeld aantal personeelsleden

ook deze aantallen zijn in FTE

	werkelijk 2002	begroot 2002	werkelijk 2001
betaald	68,2	65,7	62,4
overig	8,4	9,4	8,0
bezoldiging directie	68.882	55.750	

De bestuurders waren, zowel in 2002 als in 2001, onbezoldigd actief.

Er zijn, zowel in 2002 als in 2001, geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt aan bestuurders en directie.

De kosten voor de bezoldiging van de directie liggen boven het niveau van 2001. Dit is logisch, aangezien er een deel van 2002 een derde persoon aan de directie toegevoegd is geweest.

De Nationale Postcode Loterij

De Nationale Postcode Loterij is de grootste goede doelen-loterij van Nederland. Uit de opbrengst van 2002 ontvingen 44 maatschappelijke organisaties geld van de Postcode Loterij. Al deze organisaties zijn werkzaam op het gebied van natuur, milieu, mensenrechten of ontwikkelingssamenwerking. Gezamenlijk ontvingen zij een bedrag van ruim 203 miljoen euro!

Sinds 1996 deelt Milieudefensie in de opbrengst van de loterij met dit jaar een bijdrage van 1,5 miljoen euro. En dat betekent een extra kans voor het milieu in Nederland. Milieudefensie is de Postcode Loterij en haar deelnemers erkentelijk voor deze royale gift.

Een vernieuwde vereniging

De afgelopen jaren is er binnen Milieudefensie stevig gediscussieerd over de koers, de structuur en de interne democratie van de vereniging. De uitkomsten hiervan hebben in 2002 de nodige veranderingen met zich meegebracht.

Op 25 mei 2002 en 23 november 2002 zijn algemene ledenvergaderingen (ALV's) gehouden waarbij het reeds eerder voorbereide nieuwe Algemeen Beleidsplan (ABP) en een belangrijk restant statutenwijziging zijn aangenomen. Tevens werden uit de nieuwe statuten voortvloeiende nieuwe organen in het leven geroepen. Een presidium dat ALV's voorbereidt en voorziet, functioneert al sinds 2001. Inmiddels zijn ook een redactie van het nieuwe ledenbulletin en een geschillencommissie benoemd.

Sinds 1 januari 2002 zijn er op het bureau vijf campagneteams opgericht, die werken op de prioritaire thema's zoals benoemd in het ABP. Het zesde thema, giftige en gevaarlijke stoffen, wacht nog op de instelling van een team. Dit om financiële redenen. Een van de eerste opdrachten van de nieuwe teams was het opstellen van een visie- en strategiedocument waarin de koers op het betreffende thema voor de komende jaren wordt uitgezet. Conform een op de ALV van 24 november 2001 aangenomen motie is er

per campagnethema een visiewerkgroep in het leven geroepen waarin leden, bureaumedewerkers, bestuur en eventueel externe deskundigen met elkaar werken aan visie en strategie. In 2002 zijn er reeds visiedocumenten op de thema's verkeer en vervoer, landbouw en voedsel, energie en klimaat en ruimte en landschap aan de ALV aangeboden. In 2003 volgen nog globalisering en milieu en giftige en gevaarlijke stoffen.

Binnen het bureau zijn diverse wijzigingen doorgevoerd in de interne structuur en werkwijze. Deze zijn met name gericht op verbetering van de planning en prioritering en van de ondersteuning van campagnes vanuit de rest van de werkorganisatie. De verbreding van het werkterrein en de wens dichter op de politieke ontwikkelingen te zitten maakten dit noodzakelijk.

Spanning en bemiddeling

De afgelopen jaren is er veel en fel gedebatteerd over de interne gang van zaken binnen de vereniging. Er ontstond een

zogenaamde 'koersgroep' van kritische en ontevreden leden die van mening waren dat de vereniging onvoldoende democratisch functioneerde en bureau en bestuur teveel een stempel drukten op het beleid. Met name de ALV's vormden het toneel waar deze strijd naar buiten kwam. Ondanks de vernieuwing van de statuten, het instellen van een aantal nieuwe organen en het aannemen van een nieuw ABP, bleef er ook in 2002 een groep ontevreden leden. In een geval kwam het tot roeyment van een lid, nadat de ALV van 25 mei 2002 het bestuur daar bij motie om had gevraagd. Enkele andere kritische leden zegden hun lidmaatschap op.

Met een deel van de resterende groep werd, eveneens op verzoek van de ALV, een poging tot bemiddeling gestart onder leiding van een onafhankelijk bemiddelaar. Deze bemiddeling is op dit moment nog gaande.

Roerige omgeving

2002 was voor de milieubeweging een ongekend woelig jaar. De opkomst van Pim Fortuyn en 'zijn' LPF betekenden weinig goeds voor het milieubeleid. In de verkiezingscampagne speelde het milieu, ondanks een omvangrijke publiekscampagne van Milieudefensie, Novib en Natuur en Milieu amper een rol. De weerzinwekkende moord op Fortuyn door een dieren- en milieu-activist leidde tot een kortstondig maar heftig anti-activisme sentiment bij een deel van de publieke opinie. Met de verkiezingsoverwinning van de LPF en de formatie van het kabinet Balkenende brak een periode aan van afbraak van milieu- en duurzaamheidsbeleid.

FOTO: PHILIPP RIJS

De enige actie tegen de kabinetsplannen van Balkenende I met onmiddellijk resultaat: het kabinet wilde de Fiscale Groenregeling afschaffen, waarmee tal van milieuvriendelijke en energiezuinige projecten worden gefinancierd. Dankzij acties van Milieudefensie, samen met andere milieu-, dierenbeschermings- en boerenorganisaties ging de maatregel niet door.

Gelukkig bleek de schade aan het imago van de milieubeweging door de gebeurtenissen van mei, voor zover aanwezig van slechts tijdelijke aard. Hierdoor was het wel goed mogelijk om campagne te voeren tegen de afbraakvoorstellen van Balkenende c.s. De val van het kabinet was vanuit het perspectief van Milieudefensie een positieve ontwikkeling, die echter tevens noopte tot het in zeer korte tijd opzetten van de tweede verkiezingencampagne binnen een jaar.

Wervingsprogramma

Milieudefensie is met een gericht donateurs wervingsprogramma op weg naar honderdduizend leden en donateurs. Dit zowel om redenen van financiële draagkracht, als van maatschappelijke legitimiteit. Na een vliegende start in 2001 bleek het in 2002 moeilijker om nieuwe donateurs te werven. De oorzaak hiervan is niet exact te bepalen maar bestaat naar verwachting uit een combinatie van 'Fortuyn effect', economische malaise

en het reeds benut hebben van de allerbeste adresbestanden. Eind 2002 stond de teller op circa zeventigduizend leden en donateurs, nog altijd een groei met zo'n 10 procent in een jaar tijd.

Functioneren van het bestuur

In de loop van 2002 is het bestuur weer op volle sterkte gekomen. Tijdens de ALV van 25 mei 2002 werden de nieuwe voorzitter, Nel van Dijk en penningmeester Ed van Dalsem verkozen. Het door de groepen verkozen bestuurslid Martin Hoek nam zitting in het bestuur en na de afronding van de statutenwijziging in november trad het door de OR voorgedragen bestuurslid Karin van Wezel tot het bestuur toe. Het eerder genoemde roeyement was voor Pieter de Krom aanleiding om zich als bestuurslid terug te trekken met ingang van december. Barry Vroomen legde zijn bestuurslidmaatschap neer om persoonlijke redenen.

Het bestuur heeft veel energie gestoken in het daadwerkelijk toepassen van de in 2001 gemaakte afspraken over collegiaal besturen en heeft tevens nadere afspraken gemaakt over de manier van omgaan met per post of e-mail binnenkomende klachten en verzoeken van leden. Dit laatste om te voorkomen dat het afhandelen van dergelijke communicatie onevenredig veel tijd van het bestuur vraagt waardoor het aansturen van de organisatie in het gedrang zou komen. Het bestuur kwam in 2002 twaalf maal bijeen. Belangrijke agendapunten waren de afhandeling van de statutenwijziging, de voorbereiding van de twee ALV's, de bespreking van de visiedocumenten over de diverse campagnethema's, de instelling en het functioneren van de diverse nieuwe organen binnen de vereniging, de bemiddeling.

Financieel beleid

Over 2002 is er een tekort van 38.000 euro. Begroot was een tekort van

220.000 euro. Het totale vrij besteedbaar vermogen bedraagt 589.000 euro (2001: 356.261 euro). De primaire functie van het eigen vermogen is het opvangen van onvoorziene financiële tegenvallers, waardoor de continuïteit van de organisatie gewaarborgd wordt. Milieudefensie heeft enkele beleggingen in haar bezit. Geen van deze beleggingen is aangekocht om daar financieel rendement mee te behalen. Milieudefensie gebruikt groene stroom. Bij aanvang van het Triodos Windfonds heeft Milieudefensie in dat fonds aandelen gekocht overeenkomstig de omvang van het toenmalig elektriciteitsgebruik. Daarnaast zijn er enkele aandelen in grote bedrijven in ons bezit om op aandeelhoudersvergaderingen onze stem te kunnen laten horen. De Algemene ledenvergadering van de Vereniging Bulderbos heeft in 2002 besloten de Vereniging Bulderbos op te heffen. Milieudefensie heeft de schulden van Vereniging Bulderbos overgenomen en Vereniging Bulderbos heeft in 2003 de grond aan Milieudefensie geschonken. Deze grond zal in 2003 in de balans worden opgenomen.

Activiteiten

In 2002 kende Milieudefensie vijf campagne teams, namelijk: Verkeer en vervoer, Ruimte en landschap, Globalisering en milieu, Energie en klimaat, Landbouw en voedsel.

Op elk van deze thema's zijn tal van activiteiten uitgevoerd, zowel projecten als losse actuele initiatieven. Topprioriteit hadden in het voorjaar het verkiezingsproject 'Gaaf het in mei om de wereld van jou?', in de zomer en het vroege najaar de duurzaamheidstop in Johannesburg met de manifestatie Johannesbrug

(31 augustus) en in de winter het tweede verkiezingsproject 'Uw stem kan ernstige schade toebrengen aan het milieu'.

Vooruitblik 2003

In 2003 wordt werk gemaakt van het zesde campagnethema 'Giftige en gevaarlijke stoffen' wat uiteindelijk moet leiden tot het instellen van een zesde campagne team. De bemiddeling met ontevreden leden moet gaan leiden tot betere verhoudingen binnen de vereniging.

De diverse nieuwe organen binnen de vereniging (presidium, ledenbulletin e.a.) moeten op hun effectiviteit en transparantie geëvalueerd worden waarna mogelijk aanpassingen wenselijk zijn. De hoogst geprioriteerde projecten hebben betrekking op de verkiezingen voor Tweede Kamer en provinciale staten (januari-maart) en het vervoerbeleid van de regering (najaar).

Amsterdam, 14 april 2003

Het bestuur

Nel van Dijk (voorzitter)

Ed van Dalsem (penningmeester)

Chris Smitskamp (secretaris)

Willemien Troelstra, Martin Hoek

(namens de groepen)

Karin van Wezel (voorgedragen door OR)

Pieter Jansen, Patrick Hoetink,

Jacqueline Kuhn

De directie

Teo Wams (algemeen directeur)

Vera Dalm (adjunct directeur campagnes)

Nicole Bakker (adjunct directeur

achterban en facilitaire zaken)

Doelstelling van Milieudefensie

De vereniging stelt zich ten doel een bijdrage te leveren aan het oplossen van milieuproblemen en het behoud van cultureel erfgoed, alsmede te streven naar een duurzame samenleving op mondiaal, landelijk, regionaal en lokaal niveau, in de meest ruime zin.

De vereniging tracht haar doel te bereiken door:

Het kritisch volgen van ontwikkelingen in de samenleving op het gebied van milieu, natuur, landschap en duurzaamheid, het beïnvloeden van de besluitvorming daarover door middel van het gebruikmaken van alle daartoe geëigende en geoorloofde middelen, het verrichten dan wel doen verrichten van onderzoek, het verspreiden en verstrekken van informatie in de meest ruime zin, het verkrijgen van gerechtelijke uitspraken en het uitvoeren van alle handelingen en acties die de vereniging nodig acht om haar doel te bereiken, een en ander in het belang van de leden van de vereniging en in het belang van de kwaliteit van het milieu, de natuur en het landschap in de meest ruime zin.

(bron: statuten)

In memoriam Manus van Brakel

FOTO: BERTRAM ZAGEMA

Op 24 juni 2002 overleed na een lang ziekbed op pas 53 jarige leeftijd onze beleidsmedewerker op internationale thema's Manus van Brakel. Met hem verloren Milieudefensie en de gehele internationale milieubeweging een markante persoonlijkheid en belangrijke inspirator. Manus, die al sinds 1977 voor Milieudefensie werkte, was een van de grondleggers van het debat rond duurzame ontwikkeling en globalisering, en een van de bruggenbouwers tussen de milieubeweging in arme en rijke landen. Een man met charisma en een goed gevoel voor humor.

In Nederland was Manus de eerste die het cruciale belang zag van de discussie over handel en milieu. Hij dacht in termen van duurzame ontwikkeling, lang voordat dit een officiële term werd. Hij heeft verbanden gelegd tussen milieubeweging en derdewereldorganisaties en droeg bij aan wederzijds begrip. Manus van Brakel was een belangrijke gesprekspartner voor verschillende fora van de Verenigde Naties, waaronder OESO, UNEP en CSD, over het vraagstuk van milieu en duurzame ontwikkeling in derdewereldlanden.

Persoonlijk hoogtepunt was zijn bijdrage aan het Oslo-proces, een serie discussies op ministerieel niveau op uitnodiging van de Noorse regering. In 1994, bij de oprichtingsvergadering van de WTO in Singapore was hij een van de drie vertegenwoordigers van de internationale milieubeweging.

Slechts tien dagen voor zijn dood werd Manus benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Het gedachtegoed dat hij achterlaat is een blijvende bron van inspiratie en motivatie voor zijn collega's over de hele wereld. We missen hem!